

Új szaktudomány a régiekről – Az új- és jelenkori társadalomtörténet kutatása és oktatása a Miskolci Egyetemen

Csíki Tamás–Kunt Gergely–Tóth Árpád

Bevezetés a társadalomtörténetbe

A Bölcsészettudományi Intézet, majd Kar és a történelem szak szervezésének időszakában, az 1990-es évek elejétől előbb Faragó Tamás, majd az önállóul Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék vezetője, Ö. Kovács József tudatosan gyűjtötte maga köré azokat a fiatalabb kutatókat (Csíki Tamás, Bódy Zsombor, Tóth Árpád, utóbb Kunt Gergely) és néhány tapasztaltabb kollegát is (Tóth Zoltán, Vári András), akik a legkülönbözőbb témákban adaptálták a sokszínű európai és a Magyarországon is megjelenő társadalomtörténet-írás folyton változó szemléleti és módszertani elemeit.¹ A miskolci társadalomtörténészek az évek során közös, részben a régióhoz köthető kutatási programokban is részt vettek.² Kutatási eredményeiket kezdettől az oktatásban is hasznosították előbb az osztatlan, ötéves történelem szakon (társadalomtörténeti specializáció), majd az alap- és a mesterképzésben (Új- és jelenkori társadalomtörténet, MA-szakirány). A hallgatókat kutatásaikba, részint az anyaggyűjtés és értékelés, részint a feldolgozás fázisaiba is bevonják.³ A miskolci oktatók kezdeményezésére született meg a *Bevezetés a társadalomtörténetbe* c. Osiris-egyetemi tankönyv.⁴ A miskolci társadalomtörténészek súlyára enged következtetni, hogy a szakdiszciplína legfontosabb hazai szervezete, a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület kétszer is Miskolcon tartotta éves konferenciáját az egyetem történelem szakjával közös szervezésben⁵, és hogy oktatóink folyamatosan szerepet vállalnak az egyesület vezetőségében.⁶ A Hajnal Kör tanácskozásai egyúttal több diákunknak is alkalmat nyújtottak arra, hogy első konferencia-előadásukat e fórum előtt tartsák meg.

¹ TÓTH Z. 1989; FARAGÓ 1999; Ö. KOVÁCS 1996; CSÍKI 1999; BÓDY 2003, TÓTH Á. 2005; VÁRI 2009/a; VÁRI 2009/b; KUNT 2010

² A történeti Abaúj, Torna, Zemplén megye társadalmá a 19. század második felében (OTKA 2004–2007); Az iparosodás társadalmi hatásai Északkelet-Magyarországon (2003–2005); Uradalomtörténeti kutatások (OTKA 1999–2002). NÉMETH 2001; NÉMETH 2003, Ö. KOVÁCS–SZENDI 2003, CSÍKI–RÉMIÁS 2001; GYULAI 2006.

³ PI. KUNT 2006; CZETZ 2006; SZÜTS 2006; BODOVICS 2011

⁴ BÓDY–Ö. KOVÁCS 2003

⁵ DOBROSSY 2003, valamint az eddig kiadatlan, 2009. évi, *A kommunikáció története* c. tanácskozás.

⁶ Elnökként Tóth Zoltán (1995–1997), titkárként Ö. Kovács József (1992–1995) és Tóth Árpád (2004–2010), választmányi tagként, különböző időpontokban, Bódy Zsombor, Ö. Kovács József, Tóth Árpád és Vári András.

Studien zur Sozial- und
Wirtschaftsgeschichte Ostmitteleuropas 17

András Vári

Herren und Landwirte

Ungarische Aristokraten und Agrarier
auf dem Weg in die Moderne (1821–1910)

Harrassowitz

A 18–20. századi paraszti társadalom kutatása (háztartás, gazdálkodás, mentalitás, emlékezet)

A 18–20. századi paraszti társadalom viszonyai, tágabban a vidéki (rurális) társadalmak a hazai társadalomtörténet-írás egyik fontos területét képezik. A Történettudományi Intézet több egykori és jelenlegi oktatója foglalkozik a témával, ami egyúttal a különböző irányzatok (módszerek és források) sokszínűségét szemlélteti.

Faragó Tamás, a hazai történeti demográfiai kutatások egyik úttörője és a miskolci bölcsész-képzés egyik megszervezője számos tanulmányt publikált a 18–19. századi Magyarország különböző régióinak, településeinek paraszti család- és háztartásszervezetéről, a háztartások hosszú távú változásairól és ennek szocioökonómiai kontextusairól. (A modern demográfiai vizsgálatok, hasonlóan a társadalomtörténet egyéb tudományos eredményeihez, az 1990-es években indult Miskolc-monográfia kutatásokban is megjelennek.⁷ Az 1702–1847 és az 1848–1918 közötti időszakot tárgyaló kötetek demográfiai fejezeteit ugyancsak Faragó Tamás készítette.⁸) Horváth Zita egyaránt foglalkozott/foglalkozik a 18. századi parasztság, illetve a jobbágy-földesúri viszony összehasonlító kutatását segítő forráskiadványok szerkesztésével, míg a földesúri joghatóság Borsod, Pest és Zala megyei, valamint az örökös és a szabadmenetelű jobbágyok ugyancsak regionálisan tagolt vizsgálata a robotoltató *Gutsherrschaft* és a járadékot szedő *Grundherrschaft* régi modelljét árnyalta. (Az úrbéri kilenc kérdőpontra adott válaszok elemzéséből az is kiderül, hogy a történeti szereplők számára a *szabadmenetelű* és az *örökös* jobbágy terminus mást jelentett, mint ahogy az a történeti irodalomból ismert.⁹) Vári András ugyancsak a 18–19. századi agrártársadalomra vonatkozó kutatásai részeként, a történeti antropológia szemléletét és módszertanát adaptálva foglalkozott a nagybirtokok hatalmi szervezetével, a birtokosok, a gazdatisztek és a parasztek közötti konfliktusokkal.¹⁰ Tóth Zoltán egyaránt publikált egy bodrogközi falu népességének család- és háztartásszervezetéről, továbbá a rendi korszak „történelmi” parasztságáról.¹¹ Bódy Zsombor a parasztság 20. századi participációját vizsgálta (osztrák–magyar összehasonlítással),¹² míg Viga Gyula a különböző magyarországi régiók közötti kulturális kapcsolatok részeként, elsősorban az árucseréről és a migrációról, illetőleg a táji munkamegosztás néprajzi vonatkozásairól készített tanulmányokat.¹³

A 20. századi parasztság kutatása során fogalmazódott meg egy olyan ábrázolásmód igénye, mely a cselekvő egyéneknek és a tapasztalataiknak enged teret, azaz arra koncentrálnak, miként jelentek meg és konstruálódtak az egykori főszereplők perspektívájában, illetve emlékezetében a strukturális sajátosságok (pl. a rétegződés és a mobilitás), az uralom vagy a hagyományos értelemben vett kultúra. Mindez emellett olyan kérdésekre is választ adhat, hogyan viszonyul egymáshoz a parasztságról folytatott 20. század eleji, két világháború közötti és 1945 utáni politikai és tudományos diskurzus, valamint a személyes emlékezet által rekonstruált paraszti világ; vagy

⁷ GYULAI 2011. 31.

⁸ Pl. FARAGÓ–ANDORKA 1984; FARAGÓ 1994; FARAGÓ 2000; FARAGÓ 2003

⁹ Pl. HORVÁTH 2001–2006; HORVÁTH 2005; GYULAI–HORVÁTH–TURBULY (szerk.) 2010

¹⁰ VÁRI 1991; VÁRI 2004

¹¹ TÓTH Z. 2000/a; TÓTH Z. 2000/b

¹² BÓDY 2008

¹³ Pl. VIGA 1999; VIGA 2008

következtethetünk a tapasztalat–emlékezet–hagyomány s az emlékezői jelen és a múltbeli horizont összefüggéseire, továbbá a kulturális és a kommunikatív emlékezet kölcsönhatására is. Ezek a célkitűzések fogalmazódtak meg az Ö. Kovács József és Csíki Tamás által folytatott, *Vidéki társadalmak Magyarországon 1930–1960. Struktúra- és tapasztalattörténet* c. kutatásban,¹⁴ de ezek a szempontok érvényesülnek a naplók és egyéb privát forrásokat feldolgozó Kunt Gergely kutatásaiban is, melyek a Horthy- és a Rákosi-korszakban szocializálódó fiatalok mentalitásának, az önmagukról, a szűkebb és tágabb környezetükről, valamint a társadalom egyes tagjairól való gondolkodásmódjuk bemutatására irányulnak.¹⁵

Várostörténet és etnikumok kutatása

A városi társadalmak történetének kutatása, amely a társadalomtörténet egy másik kiemelt, nemzetközi léptékben is népszerű területe, szintén sokszínűen van jelen oktatóink tevékenységében. Bódy Zsombor doktori disszertációján alapuló monográfiája nem csupán a 20. századi magyar társadalom egy addig érdemben nem vizsgált csoportja, a magántisztviselők viszonyait, önszerveződését, érdekképviselését elemzi, hanem ezen keresztül újszerű, – a munkajog és a munkavállalói társadalmi helyzet genezise révén – a korábbi kategóriák alternatíváját kínáló szempontokat alkalmaz az újkori társadalmi átalakulás megragadására.¹⁶ Újabb könyve a születő modern ipari társadalom belső feszültségeit és a politika által ezekre kínált válaszokat vizsgálja.¹⁷ Csíki Tamás a dualizmus-kori társadalom egy fontos szegmensét, az észak-keleti és keleti térség regionális centrumaiként működő középvárosokban élő zsidóság viszonyait – megtelepedését, gazdasági súlyát, tevékenységét – dolgozta fel jórészt statisztikai módszerrel.¹⁸ Emellett több kisebb tanulmányban foglalkozott a budapesti zsidóság demográfiai viszonyaival.¹⁹ Tóth Zoltán, aki régóta kutatja, hogy milyen változások mentek végbe a 19. század során a társadalmi szerkezet megragadására az egykorúak által használt terminológiában, és a foglalkozásstatisztika vizsgálódásait akadémiai doktori disszertációjában foglalta össze,²⁰ több tanulmányában a városi társadalom átalakulását elemezte. Sokat hivatkozott monografikus munkája a századforduló Szekszárd sajátos kulturális hagyományokat hordozó társadalmi tömbjeit és ezek viszonyát mutatja be egy addig kevésbé használt forrástípus, az árvaszéki anyag feldolgozására alapozva.²¹ Emellett több tanulmánya is a hirtelen felduzzadt nagyvárosok társadalmi konfliktusait, a heterogenitásból fakadó kulturális identitások összeillesztésének nehézségeit, illetve marginalizálódás problémáit veszi górcső alá.²²

A rendi társadalom felbomlásának időszaka szintén hangsúlyos terület a Miskolci Egyetem társadalomtörténetészeinek munkásságában. Tóth Árpád disszertációja azt vizsgálja (Pest példáján keresztül), hogy a születő nagyváros társadalmi sajátosságai hogyan függték össze az egyesületi

¹⁴ Pl. Ö. KOVÁCS 2008/a; Ö. KOVÁCS 2008/b; CSÍKI 2007; CSÍKI 2009

¹⁵ KUNT 2010

¹⁶ BÓDY 2003

¹⁷ BÓDY 2010

¹⁸ CSÍKI 1999

¹⁹ CSÍKI 2004; CSÍKI 2005

²⁰ TÓTH Z. 2006

²¹ TÓTH Z. 1989

²² TÓTH Z. 1995/a; TÓTH Z. 1995/b

szerveződés meggyökerezésével – milyen, az urbanizációs folyamathoz kapcsolódó jelenségek tették lehetővé, illetve szükségszerűvé az együttműködést az egymástól a rendiség logikája szerint elkülönülő társadalmi csoportok között.²³ Újabb monográfiájában a városi polgárság aktivitásának egy másik tünetegyüttesét kutatva azt elemezte, hogy az ún. régi polgárság előtt mennyiben adódtak döntési lehetőségek, amikor saját és utódaik egzisztenciájáról stratégiai döntést hoztak.²⁴ Miután a pozsonyi német evangélikus gyülekezet 1780 és 1848 közötti viszonyainak intenzív vizsgálata azt mutatta, hogy e csoport kiemelkedő tagjai több tekintetben is tudatos társadalmi ambíciókat tükröző stratégiát követtek, legfrissebben ezt a kutatási tárgyat és vizsgálati módszert a teljes országterületen élő evangélikus polgárságra terjesztette ki.²⁵ Ugrai János egy sajátos szerepkörű város, az egyházkerületi szerepéből adódóan a reformátusok körében regionális iskolaközpontnak számító Sárospatak történetét vizsgálja. Az e tárgyban publikált munkái (köztük monografikus szintű könyvei) a református kollégium működési gyakorlatát, gazdálkodását, valamint a lelkesítő végzettséget szerzett diákok további életútját dolgozzák fel.²⁶

A társadalomtörténet kiemelt kutatási területe az etnikumok, felekezetek, nemzetiségek kérdése. A miskolci történész műhelynél a Habsburg Birodalom²⁷ és a magyarországi nemzetiségek vizsgálatában főként az új- és jelenkori zsidóság,²⁸ az újkori német evangélikus társadalom,²⁹ illetve a cigányság 18–19. századi történetére vonatkozó kutatásokat és publikációkat említhetjük,³⁰ illetve a különböző etnikumhoz tartozók mint szomszédok vagy idegenek együttélésének, viszonyának vizsgálatát.³¹

Bibliográfia

BODOVICS 2011

BODOVICS Éva: Gyermekélet és gyermekhalál a paraszti társadalomban. *Zempléni Múzsá* IX. évf. 41. (2011)/tavasz 5–19.

BÓDY 2003

BÓDY Zsombor: *Egy társadalmi osztály születése: a magántisztviselők társadalomtörténete, 1890–1938*. L'Harmattan, Budapest, 2003.

BÓDY 2008

BÓDY Zsombor: A parasztság a tömegpolitika korszakában: Egyesületek, szövetségek, pártok a vidéki Ausztriában. In: *Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára*. Szerk. CZOCH Gábor–HORVÁTH Gergely Krisztián–POZSGAI Péter. Korall Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2008. 11–24.

²³ TÓTH Á. 2005

²⁴ TÓTH Á. 2009

²⁵ TÓTH Á. 2011/a; TÓTH Á. 2012

²⁶ UGRAI 2007/a; UGRAI 2007/b; UGRAI 2009

²⁷ VÁRI 2000

²⁸ CSÍKI 1994; CSÍKI 2003 etc.; SZ. HALÁSZ 2011

²⁹ TÓTH Á. 2011/b etc.; GYULAI 2010

³⁰ TÓTH P. 1994 etc.

³¹ GYULAI 1999; VÁRI 2006/b

BÓDY 2010

BÓDY Zsombor: *Az ipari munka társadalma: szociális kihívások, liberális és korporatív válaszok Magyarországon a 19. század végétől a második világháborúig*. Argumentum, Budapest, 2010

BÓDY–Ö. KOVÁCS (szerk.) 2003

Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, módszerek, irányok. Szerk.: BÓDY Zsombor–Ö. KOVÁCS József. Osiris, Budapest, 2003.

CZETZ 2006

CZETZ Balázs: A katolikus egyház és a kommunista párt viszonya Fejér megyében 1948. In: *Politika és társadalom. A jelenkortörténet útjai*. Szerk. Ö. KOVÁCS József. Miskolci Egyetem, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, Miskolc, 2006. 9–30.

Csíki 1994

Csíki Tamás: A miskolci zsidóság térfoglalása és az izraelita nagypolgárság a dualizmus évtizedeiben. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXII*. (1994) 295–306.

Csíki 2003

Csíki Tamás: City Jewry in Northeastern and Eastern Hungary. In: *Memorial Book of the Jewish Community in Sátoraljajjhely*. Ed.: DAVIDOVITS, Mnashe Simhah. Yad Vašem–L. Friedmann, Ramat-Hašarwñ, 2003. 84–104.

Csíki 1999

Csíki Tamás: *Városi zsidóság Északkelet- és Kelet-Magyarországon. (A miskolci, a kassai, a nagyvárad, a szatmárnémeti és a sátoraljajjhelyi zsidóság gazdaság- és társadalomtörténetének összehasonlító vizsgálata 1848-1944)*. Budapest, Osiris, 1999

Csíki 2004

Csíki Tamás: A fővárosi zsidóság betelepülésének és népességnövekedésének főbb sajátosságai. *Ethnographia* 115. (2004)/3. 235–245.

Csíki 2005

Csíki Tamás: Hagyományok és változások. A fővárosi zsidóság családfejlődésének néhány jellemzője a II. világháborúig. *Néprajzi Látóhatár* XIV. (2005)/3–4. 331–370.

Csíki 2007

Csíki Tamás: Család és háztartás – struktúrák és tapasztalatok a két világháború közötti falusi társadalmakban. In: *Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLVI*. (2007) 341–357.

Csíki 2009

Csíki Tamás: Rítus és emlékezet. A munkavégzés színterei a két világháború közötti paraszti társadalomban. *Néprajzi Látóhatár* 1. (2009) 41–69.

Csíki–RÉMIÁS 2001

Csíki Tamás–RÉMIÁS Tibor: Magyarországi uradalomtörténeti kutatások (XVIII–XX. század). *Agrártörténeti Szemle* 43. (2001)/3–4. 565–573.

DOBROSSY (szerk.) 2003

DOBROSSY István (szerk.): Mikrotörténelem: vívmányok és korlátok. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 1999. évi miskolci konferenciájának előadásai. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2003 (*Rendi társadalom – polgári társadalom* 12.)

FARAGÓ 1994

FARAGÓ Tamás: Házassági szezonális Magyarország a 18–20. században. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXII*. (1994) 239–256.

FARAGÓ 1999

FARAGÓ Tamás: *Tér és idő – család és történelem*. Bíbor, Miskolc, 1999.

- FARAGÓ 2000
FARAGÓ Tamás: A város népessége. In: *Miskolc története III/1–2. 1702–1847.* Szerk.: FARAGÓ Tamás. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár–Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2000. 1. 151–273.
- FARAGÓ 2003
FARAGÓ Tamás: Miskolc népessége. In: *Miskolc története IV/1–2. 1848–1918.* Szerk.: VERES László. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár–Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2003. 1. 567–619.
- FARAGÓ–ANDORKA 1984
FARAGÓ Tamás–ANDORKA Rudolf: Az iparosodás előtti (XVIII–XIX. századi) család- és háztartás-szerkezet vizsgálata. *Agrártörténeti Szemle* 26. (1994)/3–4. 402–437.
- GYULAI 1999
GYULAI Éva: Lengyelek Miskolcon a 18. század végén. *Studia Miskolcinsia* III. (1999) 76–83.
- GYULAI 2006
GYULAI Éva: Ruházati ipar: Takácsok, vászonfehérítők és kelmefestők. Posztosok, szűrscapók, gu-bások. Szabók. Szűrszabók. Gombkötők. Süvegesek és kalaposok. In: *Kézművesipar Északkelet-Magyarországon.* Szerk. VERES László–VIGA Gyula. Herman Ottó Múzeum, 2006. Miskolc, 147–213.
- GYULAI 2010
GYULAI Éva: Armáles (1693) a osudy banksobystrickej rodiny Kraudy. *Acta Historica Neosoliensia – Vedecký časopis pre historické vedy* 13. (2010)/1–2. 304–329.
- GYULAI 2011
GYULAI Éva: One Century, One Town, Three Monographs – Town Monographs on Miskolc (1886–1911; 1929; 1996–2007). In: *The Monograph Research In Central Europe (1990–2010). Conferință internațională (2011; Oradea). The monograph research in Central Europe: (1990–2010): conferință internațională: Oradea, 7 octombrie 2011.* Coord. and editor: Antonio FAUR. Editura Academia Română Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012. 24–36.
- GYULAI–HORVÁTH–TURBULY (szerk.) 2010
A muraközi uradalom gazdasága és társadalma a 17–18. században Válogatott források / Gospodarstvo i društvo međimurskog vlastelinstva u 17–18. soljeću. Izabrani povijesni izvori / Gesellschaft un Wirtschaft in Gutshof Murinsel im 17. und 18. Jahrhundert. Ausgewählte Quellen. Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a mutatókat készítette: GYULAI Éva–HORVÁTH Zita–TURBULY Éva. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2010 (*Zalai Gyűjtemény* 68.)
- HORVÁTH 2005
HORVÁTH Zita: A Zala megyei parasztság helyzete a 18. században az úrbérrendezés forrásainak tükrében. *Korall* 19–20. (2005)/május. 132–159.
- HORVÁTH 2001–2006
HORVÁTH Zita: *Paraszti vallomások Zalában. A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpon-tos vizsgálata Zala megye három járásában I–II.* Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2001–2006
- KUNT 2006
KUNT Gergely: A tankönyv mint az identitás- és kultuszteremtés alapja. In: *Politika és társadalom. A jelenkortörténet útjai.* Szerk. Ö. KOVÁCS József. Miskolci Egyetem Új- és Jelenkori Magyar Tör-téneti Tanszék, Miskolc, 2006. 71–105.
- KUNT 2010
KUNT Gergely: Egy kamasznapló két olvasata. *Korall* 41. (11. évf.. – 2010)/11. 51–80.

NÉMETH 2001

NÉMETH Györgyi: A diósgyőri vasgyártás térbeli kapcsolatai a dualizmus korában. Ipar és ipari táj. In: *Tanulmánykötet Heckenast Gusztáv emlékére*. Szerk.: BESSENYEI József. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2001. 135–159.

NÉMETH 2003

NÉMETH Györgyi: A nagyüzemi termelés. In: *Miskolc története IV/1–2. 1848–1918*. Szerk.: VERES László. Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár–Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2003. 1. 460–479.

Ö. KOVÁCS 1996

Ö. KOVÁCS József: *Zsidók a Duna–Tisza közén. Társadalomtörténeti esettanulmányok*. Kecskeméti Lapok–Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1996.

Ö. KOVÁCS 2008/a

Ö. KOVÁCS József: „Ekkora gyűlölet még nem volt a falunkban, mint most.” Szövegek és kommentárok az erőszakos kollektivizálás befejező hullámáról. *Századvég* 47. (2008)/1. 37–69.

Ö. KOVÁCS 2008/b

Ö. KOVÁCS József: A kollektivizálás kortársi tapasztalata. In: *20. századi magyar gazdaság- és társadalomtörténet*. Szerk. HONVÁRI János. Széchenyi István Egyetem, Győr, 2008. 118–131.

Ö. KOVÁCS–SZENDI 2003

Ö. KOVÁCS József–SZENDI Attila: Lokális hálózatok – városi mikrotörténetek a 18. századi Miskolc példáján. In: *Mikrotörténelem: vívmányok és korlátok*. Szerk.: Dobrossy István. Miskolc, Megyei Levéltár, 2003. 274–288.

SZ. HALÁSZ 2011

SZ. HALÁSZ, Dorottya: Aspecte ale structurii ocupaționale a evreilor din Miskolc, reflectate în statisticile anului 1920 (Aspects of the Occupational Patterns of Miskolc Jews as Reflected in the Statistical Data for 1920). In FAUR, Antonio (ed.): *Contribuția evreilor la dezvoltarea urbană în Europa Centrală (economie, cultură și artă)* [The Jews' Contribution to the Urban Development of Central Europe (Economy, Culture, and Art)]. Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011. 299–315.

SZÜTS 2006

SZÜTS István Gergely: Kultuszok és kultuszteremtők a két világháború közötti Sátoraljaújhelyen. In: *Politika és társadalom. A jelenkortörténet útjai*. Szerk. Ö. Kovács József. Miskolc, Miskolci Egyetem, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, 2006. 129–159.

TÓTH Á. 2005

TÓTH Árpád: *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*. L'Harmattan, Budapest, 2005.

TÓTH Á. 2009

TÓTH Árpád: *Polgári stratégiák. Életutak, családi sorsok és társadalmi viszonyok Pozsonyban 1780 és 1848 között*. Kalligram, Pozsony, 2009.

TÓTH Á. 2011/a

TÓTH Árpád: Az evangélikus polgárság családi hálózata a Magyar Királyság északi vármegyéiben, különös tekintettel Pozsonyra (1750–1850). In: *Dejiny a kultúra. Multikulturalita a cezhraničná spolupráca mesta Košice a Miskovec / Történelem és Kultúra. Multikulturalitás és a határon átnyúló együttműködés Kassa és Miskolc között*. Zostavila: Zlatica Sáposová. Generalny konzulát MR v Košiciach–Universum-EU, Prešov, 2011. 46–54.

- TÓTH Á. 2011/b
TÓTH Árpád: Evangélikus identitás és a vegyes házasságok. A pozsonyi német evangélikus közösség viszonya környezetéhez a felekezeti vegyes házasságok alapján (1750–1850). *Credo – evangélikus folyóirat* 2011/4. 61–70.
- TÓTH Á. 2012
TÓTH Árpád: Az evangélikus polgárság házassági piacának alakulása a Kelet-Felvidéken 1750 és 1850 között. Előadás a Hajnal István Kör *Piacok a társadalomban és a történelemben* c. konferenciáján (Debrecen, 2012. aug. 31.), megjelenés alatt a konferenciakötetben.
- TÓTH P. 1994
TÓTH Péter: Kóborlás és letelepedés (a magyarországi cigányok feudális kori történetéhez). *Borsod–Abauj–Zemplén Megyei Levéltári Évkönyv* 7. (1994) 7–30.
- TÓTH Z. 1989
TÓTH Zoltán: *Szekszárd társadalma a századfordulón: Történelmi rétegződés és társadalmi átrétegződés a polgári átalakulásban*. Budapest, Akadémiai, 1989.
- TÓTH Z. 1995/a
TÓTH Zoltán: Mit olvaszt az „olvasztótégely”? *Régió*, 1995. 1-2., 78-100.
- TÓTH Z. 1995/b
TÓTH Zoltán: Szegény gazdag nők Pesten. (Három nagypolgári asszony sorsa a századfordulón). In: *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 50 éves Bácskai Vera tiszteletére*. Szerk. Á. Varga László, 1995. 341–350.
- TÓTH Z. 2000/a
TÓTH Zoltán: Távlati kép a történelmi parasztságról. In: *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Szerk. Sárkány Mihály–Szilágyi Miklós. Budapest, Akadémiai, 2000. 67–116.
- TÓTH Z. 2000/b
TÓTH Zoltán: Luka. A paraszti társadalom folytonossága a jobbágyfelszabadítás után. In: *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Szerk. Sárkány Mihály–Szilágyi Miklós. Budapest, Akadémiai, 2000. 945–955.
- TÓTH Z. 2006
TÓTH Zoltán: *Kísérletek a foglalkozásstatistika társadalomtörténeti értelmezésére*. MTA doktori disszertáció. Kézirat, 2006.
- UGRAI 2007/a
UGRAI János: *Önállóság és kiszolgáltatottság. A Sárospataki Református Kollégium működése, 1793–1830*. L' Harmattan, Budapest, 2007.
- UGRAI 2007/b
UGRAI János: Lelkészek képzése és elhelyezkedési esélyei a 19. század elején a Tiszáninneni Református Egyházkerületben. *Korall* 8. évf. 30. (2007)december 158–181.
- UGRAI 2009
UGRAI János: *Az utolsó szögig*. A Sárospataki Református Kollégium gazdálkodásának átvilágítása 1815-ből. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, 2009 (*Acta Patakina* 22.)
- VÁRI 1991
VÁRI András: Regálékonzfliktusok: urak, parasztok, bérlők. In: *Társadalmi konfliktusok*. Szerk.: A. VARGA László. Nógrád Megyei Levéltár Salgótarján, Salgótarján, 1991. 277–285.

VÁRI 2006/a

VÁRI András: Etnikai sztereotípiák a Habsburg birodalomban a 19. század elején. A sztereotípiaképzés funkciói és az állam tudománya, a statisztika kifejlődése. In: KLEMENT Judit–MISKOLCZY Ambrus–VÁRI András (szerk.): *Szomszédok világai. Nemzetképek és népkarakterológiák*. KSH, Budapest, 2006. 89–126.

VÁRI 2006/b

VÁRI András: Transgraniczne związki gospodarcze a tożsamość narodowa. Dwa pogranicza: węgiersko-austriackie i węgiersko-słowackie. In: Jacek PURCHLA (ed.): *Dziedzictwo kresów – nasze wspólne dziedzictwo?* Międzynarodowe Centrum Kultury, Krakow, 2006. 245–264.

VÁRI 2004

VÁRI András: Az uralom az uradalomban. Nagybirtokos, gazdatisztek és parasztek közötti hatalmi viszonyok egy per tükrében az 1810-es években. *Századok* 138. (2004)/3. 539–600.

VÁRI 2009/a

VÁRI András: *Urak és gazdászok. Arisztokrácia, agrárértelmiség és agrárius mozgalom Magyarországon 1821–1898*. Budapest, Argumentum, 2009.

VÁRI 2009/b

VÁRI, András: *Herren und Landwirte. Ungarische Aristokraten und Agrarier auf dem Weg in die Moderne 1821–1910*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2009.

VIGA 1999

VIGA Gyula: *Utak és találkozások. Tanulmányok a népi kapcsolatok köréből*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1999.

VIGA 2008

VIGA Gyula: Úton levő javak és emberek a Kárpát-medencében. *Ethnographia* 119. (2008)/1. 179–192.